

Dubbel bijzonder

Het zit in onze aard. We willen mensen begrijpen en daarom categoriseren we mensen en kinderen graag. Het geeft mensen comfort als we weten in welk vakje iemand hoort. Dan weten we wie we tegenover ons hebben, wat te verwachten is en hoe we ons tot elkaar moeten verhouden. In de duiding rondom hoogbegaafdheid wordt er gesproken over de zogenoemde 'dubbele bijzondere' kinderen. Weer een nieuwe categorie: slaan we niet een beetje door in onze diagnostiek? We wilden toch minder 'labels'?

Informeel en formeel

Het categoriseren van kinderen doen we informeel en formeel. Informeel bijvoorbeeld door in het dorp te vragen: "Van wie ben jij er één?" met als onderliggend idee dat dit ook iets over diegene zegt. Of, zoals je soms hoort op scholen: "Dit zijn kinderen van ouders een laag opleidingsniveau", wat dan als verklaring wordt verondersteld voor het feit dat kinderen het op school minder goed doen. Formeel doen we dat door kinderen te classificeren volgens de DSM-systematiek. DSM staat voor 'Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders', een handboek voor psychiaters, psychologen en wetenschappers uitgegeven door de American Psychiatric Association. Het dominante diagnostische denken is gebaseerd op het kijken naar kinderen vanuit een psychiatrisch of psychologisch perspectief. Diagnoses of classificaties, zoals bijvoorbeeld 'ADHD' of 'ASS', zijn voorbeelden van deze formele indeling. Deze benamingen voor gedragingen zijn bedoeld voor psychiaters, psychologen en wetenschappers om het onderlinge communiceren makkelijk te maken en makkelijker onderzoek te kunnen uitvoeren.

De bedoeling van diagnoses

Toch zien we dat in de praktijk dergelijke diagnoses anders worden gebruikt dan waarvoor ze oorspronkelijk zijn bedoeld. Zo wordt bijvoorbeeld vaak de denkfout gemaakt dat iets een naam geven of classificeren ook iets zegt over de oorzaak. Dan hoor je een ouder of een leraar zeggen: "Dit kind vertoont druk gedrag, want het

heeft ADHD." Terwijl je zou moeten zeggen: van dit gedrag hebben psychologen, psychiaters en wetenschappers afgesproken het ADHD te noemen. Iets een naam geven zegt nog niets over de oorzaak. Een andere denkfout is dat uit onderzoek zou blijken dat de hersenen van de groep ADHD'ers of depressieven anders zouden zijn dan van de groep niet ADHD'ers of depressieven. Die stelling is onhoudbaar. Natuurlijk worden er verschillen tussen hersenen van mensen gevonden. Alleen houden die verschillen zich niet aan de classificaties of hokjes die mensen hebben bedacht.

Het gemiddelde

Tegelijk stellen we deze diagnoses of afwijkingen vaak vast ten opzichte van een gemiddelde norm (het individu afgezet tegen de groep). Dat lezen we dan ook in criteria in de DSM, bijvoorbeeld rondom ADHD: "Het kind slaagt er vaak niet in voldoende aandacht te geven..." of "...heeft vaak moeite met...". Maar bij dat woordje 'vaak' staat niet bij in de ogen van wie of in welke context dat 'vaak' is. Daarmee is een dergelijke duiding dus niet exact, sterker nog: ze is best wel subjectief. Het categoriseren van kinderen op basis van DSM-gerelateerde diagnoses uit de psychologie en psychiatrie binnen de context van het onderwijs is mogelijk misplaatst. Bovendien leidt het sterk af van de vraag: "Wat hebben dit kind en de volwassenen in zijn omgeving nodig om optimaal gebruik te maken van het onderwijsaanbod?" Immers, wanneer diagnoses zijn gesteld, lijkt daar al logisch uit voort te komen wat

een kind nodig heeft. Een ADHD'er heeft rust nodig, een ASS'er geen prikkels en voorspelbaarheid enzovoort. Die schijnbare logica geeft wellicht houvast in de ingewikkeldheid van onderwijs, maar doet de eigenheid van kinderen in de onderwijscontext geen recht.

Dubbel bijzonder

Natuurlijk weet iedereen dat dat ieder kind bijzonder is, maar de laatste jaren is er opeens sprake van kinderen die 'dubbel bijzonder' genoemd worden. De Engelse benaming voor 'dubbel-bijzonder' is mogelijk nog meer bijzonder dan 'dubbel bijzonder', namelijk 'twice-exceptional'.

Met deze titel worden kinderen (of de groep kinderen) bedoeld die meer- of hoger begaafd zijn en tegelijk een leer- of ontwikkelingsstoornis hebben. Is daarmee weer een nieuwe categorie toegevoegd aan de diagnoses-tam in het onderwijs? In ieder geval hebben we blijkbaar met elkaar afgesproken om dit type kinderen zo te benoemen.

Maar wat is dan precies 'bijzonder'? Bijzonder ten opzichte van welke norm of in welke context? Bijzonder als het gaat om presteren? Het bijzondere bij deze 'dubbel bijzondere' leerlingen is dat zij niet altijd opvallen door hun prestaties. Ze presteren zelfs regelmatig minder dan de norm (er wordt gewaarschuwd voor onderpresteren). Het bijzondere lijkt te zijn dat deze kinderen niet voldoen aan een prestatie die wel van hen verwacht wordt. De tweede bijzonderheid is dat bij deze kinderen ten opzichte van andere leerlingen opvallend gedrag of een bepaalde belemmerende problematiek wordt geconstateerd. Daarbij wordt dan gezegd: "Een stoornis of bepaalde problematiek maskeert de meer- of hoogbegaafdheid" of nog sterker: "De stoornis en de hoogbegaafdheid heffen elkaar op." Maar in een dergelijke definiëring gaat er toch iets mis. Stoornissen kunnen namelijk alleen vastgesteld worden op basis van zichtbare gedragingen (dat is de redenatie in de DSM). Als deze gedragingen er niet zijn, kun je ze niet duiden en dan kan er dus helemaal geen sprake zijn van een stoornis. Uiteindelijk blijkt het dus gewoonweg drijfzand

en is niet goed duidelijk wat de term 'dubbel bijzonder' precies probeert te duiden.

Dubbel gewoon

Nog een stapje verder. Want wat betekent het dat er een nieuwe 'diagnose' gecreëerd wordt met de titel 'bijzonder'? Betekent dat dan ook dat er dubbel gewone leerlingen zijn? Of dat alleen de kinderen die dit label krijgen daadwerkelijk bijzonder zijn? Of zoals een leraar pas vertelde: "Ik heb een klas vol bijzondere en unieke leerlingen, maar die in de hoek, die noemen we ineens dubbel-bijzonder." Het moeizame van de diagnose 'dubbel bijzonder' is

dat er een nieuwe scheidslijn gaat ontstaan. Tussen gewoon en bijzonder. Ieder kind is uniek en ieder kind is bijzonder. Doordat al die unieke en bijzondere eenheden elkaar dagelijks ontmoeten, ontstaat er meer. Misschien worden kinderen daardoor echt 'dubbel bijzonder'.

"Wat is nu precies 'bijzonder'? Bijzonder ten opzichte van welke norm of in welke context?"

Ontschuldiging

Wat doet deze manier van diagnosticeren met kinderen en hun ouders? Kinderen dragen – vaak hun leven lang – een stempel mee die al gauw het gevoel geeft een afwijking te hebben; immers er wordt een 'stoornis' aan gekoppeld. Toch willen ouders of leraren graag een naam geven aan een fenomeen, zodat ze weten wat er met hun kind "aan de hand" is. Want zoals bij alle diagnoses speelt 'ontschuldiging' een grote rol. Onbegrepen gedrag of het feit dat de prestaties van een kind achterblijven bij de verwachtingen, krijgt met een 'diagnose' een soort 'ontschuldiging', niemand kan er iets aan doen, het kind is gewoon dubbel bijzonder. Of, zoals eerder al aangegeven, we doen net alsof we met het geven van een naam ook meteen een verklaring hebben. Het kind presteert niet volgens de norm, want het is 'dubbel bijzonder'. Zo redenerend stopt ook al gauw het onderzoekende denken in de context van het kind. Het adagium: "We weten wat er aan de hand is, dus we weten wat we moeten doen" doet dan zijn intrede. Terwijl die redenatie vals is. Een label is geen handleiding of doktersvoorschrift en bij een label mag sociaal onwenselijk gedrag nog steeds niet worden getolereerd. Bij elk kind zal

elke keer weer in die specifieke context moeten worden gezocht naar wat voor de ontwikkeling en groei het goede is. Dat is het mooie aan het handelingsgericht (en niet label-gestuurd) werken.

Passend onderwijs: dubbel bijzonder

Professor J.F.W. Kok schreef al in 1979 dat elk gedrag van een kind dat we als lastig ervaren in feite een hulpvraag is. Daarmee ligt de focus niet op de afwijking(en) van het kind met doorgeslagen diagnostiek als gevolg, maar is het een appel aan de opvoeder. Kinderen hebben recht op passend onderwijs, aangeboden door professionals die in

staat zijn hulpvragen te herkennen en te beantwoorden. Soms helpen zeer zorgvuldige diagnoses om de hulpvraag beter te begrijpen. Maar dat is iets anders dan nieuwe diagnoses en labels verzinnen als de hulpvraag van een kind wat te moeilijk voor ons wordt. Deze attitude maakt niet een groep kinderen, maar passend onderwijs dubbel bijzonder: minder kinderen met "afwijkingen van de norm" en een toenemend gevoel van competentie bij onderwijs-professionals om zelf hulpvragen te herkennen en handelingsgericht te beantwoorden in plaats van je overgeven aan doorgeslagen labelzucht.

Auteur: Bert Wienen,

associate lector jeugd bij Hogeschool Windesheim

Auteur: Peter de Vries,

expert ouderbetrokkenheid (www.peterdevries.nu) en lid van de redactie van PO Magazine.